

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В КРАЇНАХ ЄС ТА В УКРАЇНІ

Н. В. КОРОВІНА, канд. екон. наук, доц.,

доц. кафедри економічної теорії та економічних методів управління

Д. О. ХАТАКОВА, студентка

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Останнім часом вчені у сферах економічного, соціологічного та політологічного аналізу дуже часто використовують термін «соціальний капітал», щоб пояснити велику кількість явищ в суспільному житті. Якщо користуватись інституційним підходом до визначення цієї категорії, то варто звернути увагу на роботи Р. Патнема, який розкриває основні джерела його формування – мережі, норми та довіру [1, с. 66–72], та Д. Норта, який визначає соціальний капітал як елемент інституційного середовища поведінки людини [2].

Загалом під дефініцією «соціальний капітал» слід розуміти комплекс соціально-економічних взаємозв'язків, які беруть початок у фіксованій соціальній мережі на засаді існуючих норм та довіри і мають компетенції приносити дивіденди. Важливо пам'ятати і про те, що це поняття відображає якість соціальних зв'язків в суспільстві, які в свою чергу стають ресурсом для соціально-економічного розвитку.

Важливим аспектом аналізу соціального капіталу є його порівняння в міжнародному контексті. Чисельні дослідження свідчать про значний розрив у рівні соціального капіталу між країнами в залежності від економічного розвитку і якості роботи громадських інститутів. Проблемним моментом таких досліджень є те, що вони рідко пояснюють, як співвідносяться різні компоненти соціального капіталу у відмінних контекстах. Основні висновки, як правило, спрямовані на розмір соціального капіталу та фактори, які можуть пояснити відмінності в наявності «великого» або «малого» соціального капіталу, наприклад, індивідуальні соціально-демографічні особливості країн.

Недостатнє осмислення процесів взаємозв'язку між різними компонентами соціального капіталу не дозволяє відповісти на питання, як довіра в межах конкретної групи або довіра до людей у цілому конвертується в довіру до соціальних інститутів, і чи взагалі відбувається така конвертація, яку роль має неформальна комунікація у формуванні легітимності інституційних норм та соціальної солідарності тощо [3]. Ще одним проблемним аспектом, є той факт, що країни по різному проводять оцінку стану соціального капіталу, тому більшість даних та результатів складно порівнювати.

Разом з тим порівняльні дослідження варті уваги для кращого розуміння сучасних соціально-економічних процесів в різних країнах. Зокрема цікавими є дослідження таких компонентів соціального капіталу, як соціальна довіра, інституційна довіра, громадська участь та участь у неформальних мережах у трьох контекстах: Україна, відносно нові члени ЄС (посткомуністичні країни) та країни – давні члени ЄС.

Порівняння показників довіри в міжнародному аспекті свідчить, що в Україні довіра до таких соціальних інститутів, як парламент, судово-правова система, міліція політичні партії, є значно меншою ніж у відносно нових членів ЄС, а також суттєво поступається показникам країн з групи давніх членів ЄС. Водночас показник довіри до людей в Україні у цілому є подібним до країн - відносно нових членів ЄС, проте є суттєво меншим за показник давніх членів. Показово, що у країнах ЄС поліції є соціальним інститутом, якому довіряють найбільше, навіть більше, ніж людям у цілому. В Україні ж оцінки довіри до поліції довгий час були нижчими за показники соціальної довіри. Цікаво, що у всіх групах країн політики та політичні партії є інститутами, яким довіряють найменше, порівняно з іншими державними інститутами.

Розрив між соціальною та інституційною довірою не є суто українським феноменом. В країнах – відносно нових членах ЄС у середньому людям також довіряють більше, ніж інститутам. При цьому політична участь є досить низькою у всіх групах країн, але в давніх членів ЄС данні суттєво відрізняються від решти країн, демонструючи значно вищий рівень залучення населення до роботи на базі громадських організацій. Якщо оцінювати рівень залучення населення країн до будь-яких дій громадської участі, то в Україні тільки 16% мали такий досвід. Такий відсоток суттєво поступається країнам – відносно нових членів ЄС (24%) та старим членам ЄС (47%) [3].

Важливість неформальних мереж часто розглядають як активність комунікації поза роботою чи формальними об'єднаннями. В Україні понад третину опитаних повідомили, що зазвичай декілька разів на тиждень або частіше просто, не в справах, зустрічаються з друзями, родичами або колегами по роботі. Середній показник по країнах – відносно нових членів ЄС дещо нижчий – 30%, проте теж близько третини. У країнах групи давніх членів ЄС неформальні комунікації є більш поширеними, ніж в інших країнах, що аналізуються. Разом з тим, частка осіб, яка вважає, що вони частіше, ніж більшість, спілкуються з людьми за своїм бажанням та для свого задоволення, а не по роботі, у порівнянні з іншими людьми аналогічного віку є приблизно однаковими по всім країнам. Інтернет-комунікація розкриває віртуальні мережі населення. Україна суттєво поступалася за частотою неформальної інтернет-комунікації країнам ЄС. Це показує різне розуміння активності в межах неформальної комунікації, зокрема її частоти в різних країнах.

Загалом соціальний капітал не може бути зведений виключно до довіри або членства в громадських організаціях. Проте в цілому спостерігаємо, що Україна поступається в розмірі загальних показників соціального капіталу в порівнянні з країнами ЄС. До того ж ця різниця в показниках є ще більшою, якщо порівнювати нашу країну з групою лише старих членів ЄС. Характерно, що скандинавські країни та Нідерланди мають найвищий рівень соціального капіталу в Європі, вже за ними йдуть консервативні та ліберальні країни.

Важливо звернути увагу на те, що існує пряма кореляція між рівнем соціальних витрат держави та розміром соціального капіталу, і на те, що ця кореляція могла бути збільшена (або зменшена) з часом через процес взаємного підкріплення (позитивного чи негативного) [4]. Наприклад, великі видатки

соціальної держави можуть сприяти накопиченню соціального капіталу, а потім, у свою чергу, збільшення соціального капіталу може сприяти розширенню народної та політичної підтримки соціальної держави. І навпаки, коли держава здійснює соціальні витрати за залишковим принципом, то це може сприяти витісненню соціального капіталу, а зниження рівня соціального капіталу може зменшити підтримку щедрого соціального забезпечення.

Наведені вище результати порівняльного аналізу соціального капіталу України та країн ЄС свідчать про необхідність подальших досліджень у сфері всебічного формування соціального капіталу у вітчизняному господарстві, а також важливості розробки цілеспрямованої державної політики задля його накопичення та ефективного залучення в соціально-економічний розвиток України.

Література:

1. Putnem R. Who Killed Civic America? *Prospect*. 1996. March. Pp. 66–72.
2. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / пер. с англ. А. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б. Мильнера. М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. 190 с.
3. Серета Ю. В. Соціальний капітал в Україні та інших країнах Європи: легітимність агрегованого конструкту. *Український соціум*, 2013. № 4. С. 81-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2013_4_10.
4. Ferragina E. The welfare state and social capital in Europe: Reassessing a complex relationship. *International Journal of Comparative Sociology*, 2017, Vol. 58(1). P.55–90. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0020715216688934>.